

ŽIVA RIJEČ I RAZVOJ ČITALAČKE KULTURE KROZ ISKUSTVO „BIBLIOTEKE SESTARA GAJIĆ“

Sažetak: Radom je obuhvaćen nastanak „Biblioteke sestara Gajić“ koji je začet iz ljubavi prema knjizi porodice Gajić, iz njihove lične zbirke knjiga. Kada se u živote njihovih djevojčica umiješala Lafora bolest, istovremeno su krenuli u potragu za lijekom i neformalnu gradnju biblioteke. Ulaganjem kućnog knjižnog fonda od 6000 knjiga, organizovanjem niza kulturnih događaja među kojima su najčešći vezani za predstavljanje knjiga i pisaca, nastala je „Biblioteka sestara Gajić“ u okviru Udruženja „U svijetu knjiga-sestre Gajić“. Knjižni fond sa namještajem i ostalim vrijednim predmetima porodica je poklonila Gradu Banja Luka. Živa riječ je svepristuna u biblioteci kroz raznovrsne interakcije sa korisnicima; učesnicima u Čitalištu, Pričingu ili prilikom iznajmljivanja knjižnog fonda. Ova biblioteka je mapirana kao specifična memorijalna biblioteka po čemu je jedinstvena u svijetu.

Кljučне riječi: Biblioteka sestara Gajić, Čitalište, knjiga, čitanje, živa riječ, memorijalna biblioteka

UVOD

Nastanak biblioteka od najranijih vremena do danas povezan je sa težnjom ljudi da sakupe i sačuvaju stečena znanja na dostupnim medijima prikladnim za čuvanje. Od izuma štamparije do danas knjiga se ukazuje kao neprikosnoven medij, pored svih drugih nastalih zahvaljujući tehnološkom razvoju, medij koji baštini ljudsko dostupno, necenzurisano i znanje koje je kroz istoriju smatrano važnim. Istovremeno, u takvoj težnji sadržana je i prva namjena čuvanja knjiga, obrazovno profilisana. Biblioteke su uvijek obrazovale i obrazovaće. Čitanje, koje je u obrazovanju začetak kompleksnijeg mentalnog procesa, u saznajnom

smislu, prvobitno su omogućavale samo biblioteke jer je knjiga bila dostupna rijetkim srećnicima. Protokom vremena ljudi su počeli u knjigama da baštine najraznovrsnije iskustva praktične svakodnevice, da bismo u najnovijim vremenima imali obilje knjiga popularnog naučnog sadržaja i zabavnog karaktera. Masovna proizvodnja bestseler knjiga učinila je knjigu robom dostupnom u marketima zajedno sa hranom.

Raznovrsnost knjižnog fonda i raznovrsne potrebe korisnika u skladu sa vremenom i mjestom u kojem biblioteka živi i radi usloveli su nastanak različitih vrsta biblioteka. Biblioteke su dinamična mjesta na kojima se, iako mnogi neupućeni nikada to ne bi ni pomislili, jednako prelama svakodnevica življenja u svojoj punoći kao i na bilo kojem drugom mjestu. Biblioteke, čuvari znanja u obrazovne svrhe u skladu sa zahtjevima vremena, prilagođavale su se i prilagođavaju u prenošenju znanja putem raznih organizovanih, ali i svakodnevnih aktivnosti u okviru biblioteke. Prilagođavanje biblioteka najraznovrsnijim potrebama najbolje se ogleda u raznovrsnosti biblioteka¹ koje se kroz specifične načine organizovanja radom otvaraju na različite načine prema korisnicima. Pred savremenim bibliotekama postavljaju se sve kraći rokovi za usklađivanje sa novim tehnologijama koje se sve brže razvijaju kulminirajući u VI, vještačkoj inteligenciji. U skladu sa tim, dok korisnici dobijaju olakšanja biblioteke istovremeno moraju primijeniti nove tehnologije, obučiti zaposlene i odgovoriti najrazličitijim potrebama savremenog korisnika biblioteke. Na taj način ona objedinjuje prošlost, čuvajući je naročito kroz staru i rijetku knjigu; sadašnju produkciju putem nabavke, obaveznog primjerka i poklonjenih knjiga, dok budućnost gradi sintetizujući prethodno kroz podjednaku otvorenost prema potrebama svih kategorija korisnika. Saradnja sa čitaocima je postala u novijem vremenu podjednako važna kao saradnja sa raznim institucijama. Među korisnicima se izdvajaju oni koji se bave naučnim radom i svima koji istražuju prostor biblioteke na novi način radi usklađenosti njenog rada sa svakodnevnim životom.

Ključna poveznica između knjiga i biblioteka je čitalac/korisnik biblioteke, a ono čime se ostvaruje napredak u kulturi i nauci jeste čitanje koje je na početku sazajnog procesa, a koje nam u interakciji sa prirodnom spoznajom omogućuje kompleksniji uvid u čovjeka i život. Nekada privilegija odabranih, zahvaljujući pojavi štamparije knjiga je ubrzala proces opismenjavanja, biblioteke su bolju dostupnost knjiga do najšireg kruga čitalaca, a moderne tehnologije mogućnosti dostupnosti putem elektronskih izdanja. Zahvaljujući bi-

¹ Александра Вранеш: *Од рукописа до библиотеке*, стр.67, Филолошки факултет у Београду, Београд, 2008.године

bliotekama, knjiga je postepeno, iz privilegovanih krugova, postala dostupna najširem krugu ljudi najraznovrsnih interesovanja. Genealogija čitanja, ili žive književne riječi, bilježi razvoj od pojedinačnog, preko salonskog do čitanja u bibliotekama; masovnih čitanja na otvorenom, ali i u okviru specijalizovanih čitalačkih grupa. Danas individualno, kolektivno čitanje i čitalačke grupe podjednako postoje u realnom i virtuelnom svijetu .

U ovom radu ćemo, preko teme *Živa riječ i razvoj čitalačke kulture kroz iskustvo* Biblioteke sestara Gajić, približiti jednu od najmlađih biblioteka nastalih u novijem vremenu u Banjoj Luci. Biblioteku sestara Gajić je iz pojedinačnih ličnih biblioteka Vitormira i Snježane prvo prerasla u porodičnu biblioteku porodice Gajić. Sticajem okolnosti, knjige iz porodične biblioteke bivaju izložene za javno korištenje kroz neformalna druženja, kasnije preko *Udruženja U svijetu knjiga-sestre Gajić* i, u okviru istog Udruženja, formira se *Biblioteka sestara Gajić* . Od samog nastanka knjige žive kroz živu riječ korisnika, posjetilaca i gostiju u biblioteci. Interakcija kroz živu riječ ostvaruje se podjednako u svim uzrastima, počevši od djece koja uče da pravilno izgovaraju prve riječi do najstarijih posjetilaca i korisnika. Svi participiraju kroz živu riječ u biblioteci, interakcija se odvija preko knjige. Izrasla na specifičan način, o čemu će kasnije biti riječi u radu, svojim načinom djelovanja, biblioteka se otvara za najrazličitije vidove komunikacije među ljudima. Na taj način podjednako njeguje čitalačku kulturu kroz živu riječ, pojedinačni čin čitanja i socijalnu inkluziju. Radom ćemo obuhvatiti razvoj biblioteke od formiranja neformalne čitalačke grupe školaraca, vršnjaka i drugara okupljenih oko Tatjane Gajić i njene sestre Milane Gajić, preko formiranja „male biblioteke” , kako je interni naziv za prostor sa knjigama u Ulici Vase Pelagića 58 u kojem je sve počelo. Neformalna grupa prerasla je u Udruženje „U svijetu knjiga-sestre Gajić” u okviru kojeg se izdvojilo Čitalište, da bi djeca samoinicijativno oformila Sobu za pričing i, konačno, narastanjem svih aktivnosti i proširivanjem/prenošenjem iz kućne biblioteke knjižnog fonda, uz neprekidnu svakovrsnu podršku Snježane i Vitomira Gajića, nastaje „Biblioteka sestara Gajić“ ili , kako je interno zovemo, Velika biblioteka.

Biblioteka od početka aktivno radi na promociji žive riječi kroz dijalog sa kulturnim radnicima, umjetnicima iz najrazličitijih oblasti i kreativcima uopšte. Knjižni fond baštini najraznovrsnije sadržaje. Biblioteka je širom otvorila vrata pa je njen prostor dostupan za realizaciju najraznovrsnijih sadržaja koji upotpunjuju na osoben način kulturološki profil Banja Luke, grada koji, sudeći po interesovanju, uz sve ostalo dobija još jednu mjesto na mapi prepoznatljivosti. Rad biblioteke koordiniše Udruženje „U svijetu knjiga-sestre Gajić”, grad Ba-

nja Luka, kojem je biblioteka zajedno sa namještajem iz kuće Gajića i ostalim vrijednim predmetima poklon, nadgleda njen rad. Od formiranja do danas ova biblioteka je prepoznata kao jedno od značajnih mjesta kulturnog djelovanja u Banjoj Luci.

ŽIVA RIJEČ

Biblioteka sestara Gajić počela se formirati u pojedinačnim kućnim bibliotekama Snježane, tada Petković, i Vitomira Gajića u kojima je rastao broj stručne literature i odabrane beletristike. Strasne čitače, između ostalog, ujedinile su knjige pa je u njihovom zajedničkom životu biblioteka nastavila da se bogati i raste. Biblioteka je obilato dopunjena knjigama za najmlađe kada su pristigle Tatjana-Taca i Milana-Miki, a sa njima je u kuću pristigao i veliki broj njihovih drugarica drugara sa kojima su dijelili dvorište, vrtić, kasnije osnovnu i srednju školu. Starija kćerka Tatjana bila je strasni čitalac, voljela je pisati, vodila je dnevnik i već tada imala je pratioce; mlađu sestru i drugare.² Tako je bilo sve dok je nije ophrvala Laforina bolest čijim napredovanjem je uslijedila nemogućnost odlaska u školu. Porodica Gajić je bila prisiljena da uskladi životne tokove nastaloj situaciji. Majka Snježana je znala da Taca najviše voli knjigu i drugare, pa su joj slijedom toga u očevoj kancelariji opremili kutak za neformalna okupljanja koja će prerasti u udruženje pod imenom Udruženje „U svijetu knjiga-sestre Gajić”. Pod okriljem Udruženja nastaviće se razvijati mala biblioteka sa prostorijom za promocije, čitanje i kreativni rad, otvorena za djecu i odrasle, izdvojiće se događaji kojima je vrhunac Čitalište za najmlađe, spontano će se formirati soba za Pričing; a iz svega toga rodila se Velika biblioteka koja je smještena u prizemlju Kuće Milanovića.

Međutim, na početku je bila živa riječ kroz priču i čitanje. Kada je Taca izgubila sposobnost da samostalno čita i pohađa školu, drugari su joj pričali šta se dešava u školi, prepričavali su joj pročitano, pričali o knjigama i čitali joj. Danas mnoge Tacine drugarice i drugari rade poslove kojima je, pored znanja iz određene oblasti, glavna govorna riječ; prosvjetari su, pravnici ili obavljaju javne funkcije. Zapravo, podjednako im je važna govorna i pisana riječ, pa ćemo ovdje napraviti malu digresiju prisjećanjem da se među piscima svih vremena nalaze podjednako prosvjetara i pravnici. U međuvremenu, odlaskom Tace *sa one strane duge*, kako kaže njena majka, ali i življenjem kroz sve one koji su u doticaju sa knjigom, i knjigama koje su joj pripadale, zatim razvojem Milanine

² *Snježana Gajić: Izgubila životnu bitku, pobijediće Laforinu bolest, 11. izdanje, Besjeda, Banja Luka, 2024. godine*

zdravstvene situacije bilo bi za očekivati da biblioteka utihne! Roditelji, prevažno majka Snježana Petković Gajić, inače vrstan pedijatar, istovremeno je pokrenula ljekare iz svijeta na istraživanje nepoznate Lafora bolesti, da se nađe lijek koji bi pomogao oboljeloj djeci, i nastavila da razvija biblioteku. U tome su joj pomogli mnogi sugrađani, i ne samo sugrađani, a gostovanju u biblioteci odazvali su se mnogi umjetnici.

Mala biblioteka se punila knjigama koje su pristizale iz kuće porodice Gajić, novim knjigama, knjigama gostujućih pisaca i sugrađana. pisci koji su gostovali i ljudi koji su prepoznavali značaj ove biblioteke počeli su spontano da poklanjaju knjige. Knjiga je od samog početka bila povod za razgovor pa je tako ostalo, bilo da je knjiga bila promovisana, odabrana nekim povodom ili je neko od djece poželjelo da predstavi omiljenu knjigu. Osvrnemo li se na povode druženja u biblioteci od vremena kada biblioteka postaje prostor za okupljanje svih generacija, uočljivi su sljedeći:

- Omaž piscu
- Gostovanje pisca
- Promocija nove knjige
- Promocija izdavačke kuće
- Promocija donatora
- Gostovanje glumca/ica
- Izvođenje predstave primjerene ambijentu
- Muzika/književnost
- Književnost/kreativni rad
- Nastava/radu sa djecom
- Djeca/razvoj govora.
- Djeca-socijalizacija
- Djeca/ kreativni književno-likovno-muzičko-scenski izraz
- Formiranje članstva biblioteke besplatnim učlanjivanjem
- Izložbe (u novom, većem prostoru)

Kontinuiranim radom biblioteka je povećavala broj događaja i širila krug posjetilaca raznovrсношću događaja, a sve je pratilo stalno uvećavanje knjižnog fonda. Zbog aktivnog učešća djece u događajima, Čitališe stalno privlači nove generacije djece. Kada je riječ o posjetiocima, podjednako je uočljiv generacijski i raspon najraznovrsnijih zanimanja, od vrtičke dobi do penzionera. Vremenom je uočena potreba širenja, ali i grupisanja spektra bibliotečkih aktivnosti, raznovrnosti u pristupu ali i potreba ciljanog grupisanja događaja za određeni uzrast. Odrasli, najrazličitije životne dobi dolazili su u biblioteku kao: posjetioci, učesnici večeri, dovodili najmlađe ili su jednostavno bili zainteresovani za

novi kutak u gradu da bi čuli priču o njenom nastanku i saznali koje sadržaje biblioteka nudi.

Već tada su organizovani raznovrsni kulturni događaji kojima je predložak uvijek bila knjiga! O bilo kojoj temi da se razgovaralo i razgovara, a teme su bile raznovrsne, u središtu je bila knjiga koja je tematikom bila predložak za razgovor. Šematski prikaz događaja bio bi klasičan da ovakvi događaji nemaju dva elementa u sadržaju po kojima se razlikuju od ostalih. Različit pristup u realizaciji događaja uspostavljen je u maloj biblioteci. Oba elementa odnose se na živu riječ; prvi je u dinamičnoj interakciji priređivača događaja i prisutnih posjetilaca. Drugi je što su dijalozi takve vrste gotovo redovno generisali ideje za buduće događaje. Intelektualka, strasni čitalac i idejni tvorac biblioteke, Snježana Petković Gajić najčešće je u maloj biblioteci preuzimala na sebe ulogu pokretača razgovora, birajući da temom kojom je otvarala čitanje pokrene početni razgovor. Uslijedilo bi čitanje nakon kojeg bi se odvijao razgovor u kojem su najčešće željeli svi da učestvuju. Iz takvih razgovora djeca su dolazila do uvida koji su im omogućavali da stvaraju zaključke. Njen pristup je istovremeno bio, bez obzira o kojem događaju je riječ, emotivna poveznica sa Tacom koja joj je bila inspiracija za pokretanje Udruženja, odnosno biblioteke. Taca je bila u svakom događaju bilo kroz riječ, emociju, iznenadnu gestu ili neki drugi znak koji je bio simboličan u okviru susreta. Zналаčkim čitanjem, rekli bismo psihološki pronicljivo, svaki put bi izdvojila odabrane dijelove knjige za pokretanje prisutnih na razgovor.

Jednako tako su se prema prisutnima otvarali pisci različitih generacija, glumci, muzičari ili posjetioci koji su imali i željeli nešto da kažu. Podsticaji takve vrste, rijetki u okviru sličnih događaja u gradu, događaja koji su gotovo sumorno predvidivi i na kojim se očekuje da posjetioci nemaju šta da kažu jer je živa riječ u vezi sa knjigom na mnogim skupovima odavno iščezla iz raznih razloga. Rijetki su događaji u kojima možemo da kažemo nešto što imamo i želimo reći, a podstaknuti smo prezentovanim sadržajem, ili izazvani onim što je rekao prethodni govornik. Nesporno je da se kroz takvu živu riječ i dijalog koji ona pokreće odvija rijedak kulturni događaj koji, uz neznatna odstupanja, sadrži sve elemente bilo kojeg drugog kulturnog događaja. Time je ne samo vraćena živa riječ, nego je podstaknuta interakcija kojom se pokreće promišljanje, posjetioci se doživljavaju dijelom promocije i imaju jači poriv da posegnu za knjigom.

Mi živimo u vremenu slike i potrošenih riječi. Ponovo je oživljena ikoničnost kao u vrijeme prvih slikovnih pisama, emocije su dobile svoje simbole, riječi i sintagme svode se na simbolične pisane skraćenice, pa se nameće zaključak da je svaki oblik žive riječi dragocjen. U ovom vremenu istrenirani smo

da gledamo, najčešće mnoštvo slika i da čujem mnoštvo zvukova. Sve takve senzacije čine da pod znak pitanja stavimo sposobnost našeg zapažanja, sposobnost izražavanja viđenog korištenjem riječi, način i stil kojim ćemo rečeno izraziti. Jednom riječju, čitanjem i razgovorom o temama koje se nameću kroz pročitano, u biblioteci gradimo kulturu izražavanja kojom, kada je steknemo, lakše dopiremo do slušalaca.

Vratimo se najmlađim učesnicima. Za njih je potrebno najviše truda jer je često neophodno izbalansirati sadržaj, nivo u izražavanju i korištenju rječnika zbog mješovitih grupa djece koje dolaze. Učešće u Čitalištu je besplatno, upis u biblioteku je besplatan, djeca ne dolaze organizovano pa je svaki put neizvjesno kakav pristup je potrebno primijeniti, što zavisi od u starosne dobi djece. Iskustvo rada sa najčešće neočekivanom strukturom učesnika govori da se često potrebno prilagoditi temi u realnom vremenu da bi se ostvarilo najkvalitetnije učešće djece različitog uzrasta u razgovoru. Time se postiže ne samo razvoj žive riječi i kulture dijaloga, ostvaruje se međugeneracijska socijalizacija koja je godinama unazad narušena striktnim podjelama u društvu i urušavanjem porodičnih vrijednosti. Djeca postaju otvorenija za dijalog, što najbolje potvrđuje soba kojoj su dali naziv Pričing gdje, nakon što se završi dio zbog kojeg smo se okupili, odlaze da pričaju o temama koje ih zanimaju. Odlaze svi i iako različitih uzrasta lako nalaze zajednički imenitelj u neobaveznom razgovoru. Nakon nekoliko dolazaka, primjetno je da djeca koja su stajala po strani ili jednostavno bila stidljiva, uzimaju učešće u razgovoru, drugi pak pokazuju interesovanje za čitanje knjiga, a nakon izvjesnog vremena svi žele da se nađu u ulozi bibliotekara. U biblioteci stoji oslikan bonton kojim se učesnici, mali i veliki, podsjećaju na kulturu dijaloga u kojem su pažnja i slušanje važni za govorenje i još važniji za budući dijalog.

Nakon višegodišnjeg rada male biblioteke u kojoj su se predstavili mnogi pisci i u kojoj je organizovan niz raznovrsnih događaja, ukazala se potreba za većim prostorom, podjednako zbog smještanja knjiga iz kućne biblioteke porodice Gajić, organizovanja događaja i broja posjetilaca. Čitalište je sadržajima ostalo orijentisano na najmlađe, a knjižni fond biblioteke za odrasle i događaji vezani za taj fond preseljeni su u veći prostor. Dosadašnji odziv, nakon praktične realizacije, u praksi je pokazalo je da je takvo razmišljanje bilo ispravno na dobrobit svih članova „Biblioteke sestara Gajić“ koji se svakim danom uvećavaju. Članstvo biblioteke je pretežno mlađeg i starijeg uzrasta. Gdje su tinejdžeri?

Najranjivija skupina u svakom smislu je skupina tinejdžera i mladih ljudi na koje se danas najjače reflektuju svi oblici zanemarivanja školstva, znanja i čitanja, raslojavanja u društvu i zatiranja porodice. Prilagođavajući se savreme-

nim tehnologijama koje su postale sastavni dio savremene svakodnevice, mladi postaju okupirani najraznovrsnijim oblicima tehnoloških produkata i sadržaja koje oni nude. Istovremeno, ostaju zakinuti za živu riječ, za susret sa knjigom kroz razgovor, ukoliko izuzmemo borbu prosvjetnih radnika za obradu lektire i predanost nekih porodica/ponekog od članova porodica da strpljivo istraju u prenošenju čitalačkih navika na mlađe naraštaje. Takve navike rječnik čine oskudnim, izražavanje svode na ustaljene fraze jer se interakcija najčešće odvija u virtuelnom svijetu, u pisanom obliku i preko online igara, kroz identitet preko avatara. Slušanje knjiga je takođe pasivni oblik u odnosu na živu riječ jer je izostavljen dijalog. Povratak knjizi, u njihovom slučaju, jednak je povratku majci. Istovremeno, riječ je o djeci koja su bila prisiljena da uče uz kompjuter i telefon, tačnije Viber, jer su im na takav način stizala znanja kad su svijet preplavile maske zbog epidemije korone. Međutim, u tom periodu knjiga se bila vratila na pijedestal, biblioteke su izvještavale o svakodnevno većem broju članova. Komentar o tinejdžerima, koji pomalo izgleda kao udaljavanje od teme, funkcioniše u ovom radu kao upozorenje jer u „Biblioteku sestara Gajić“ dolazi najmanji broj tinejdžera, čak oni koji su dolazili kao djeca dolaze rjeđe sve do studentskih dana kada se ponovo vraćaju biblioteci.

JEDINSTVENOST BIBLIOTEKE

Knjižni fond „Biblioteke sestara Gajić“ svojom strukturom pokazuje svoju genezu, na njemu su vidljivi tragovi vremena i ljudi, bilo godištem izdanja, zabilješkama u knjizi ili posvetama. Istovremeno preko njega se na izvjestan način ogleda razvoj biblioteke i etapa u interesovanju ljudi koji su formirali biblioteku. Zato ćemo u biblioteci naći izbor najraznovrsnijih knjiga među kojima pretezan fundus čine knjige iz domena književnosti. Pošto je nastanak ove biblioteke prvi ovakve vrste u našem gradu, prevashodno smo se osvrnuli na način nastanka biblioteke. Odmah je potrebno reći da je ne samo kod nas, nego kroz istoriju uopšte, preko ljudima dostupnih zapisa, veoma teško utvrditi brojnost, tipove i načine korištenja biblioteka. Svi relevantni podaci govore o prazninama u zabilježenom, bilo da je riječ o starijem ili novijem vremenu. Sigurno je da su ratovi opustošili i zatrli trag mnogim knjigama sakupljenim na jednom mjestu koje su korištene za sticanje znanja. Iako je Balkan svojim postojanjem i pozicijom na tranzitu puteva češće gledao zatiranje kulture, kontinuiranog razvoja obrazovanja, protoka knjige i stvaranja biblioteka, možemo sa sigurnošću pretpostaviti da su mnoge privatne biblioteke ostale anonimne jer ne postoje zabilježeni tragovi kao što je to slučaj u novijem vremenu.

Istraživanjem razvoja biblioteka u našem gradu i okruženju došli smo do podatka da je najstarija sačuvana Gazi Husrev begova biblioteka³ u Sarajevu, formirana 1537. godine. Ona čuva građu na arapskom, turskom i persijskom jeziku. Tek u XIX stoljeću pojavljuju se čitaonice koje prethode bibliotekama i sa njima počinje period javnog čitanja; knjige, časopisi, kružoci, živa riječ. Interesantno je da se uz čitaonice iz tog perioda pored kulturnog spominje političko djelovanje, kao da formiranje ranijih biblioteka nije imalo istu takvu funkciju, bar indirektno. Jedna od najpoznatijih čitaonica i prva u našem gradu formirana je 1868. godine, pokrenuli su je trgovci i zanatlije, učitelji i sveštenici, viđeniji ljudi našeg grada. Nastala je zahvaljujući građanskoj inicijativi, a presudan je bio dolazak Vase Pelagića⁴ u Banja Luku 1866. godine. Tada je Pelagić osnovao Bogosloviju, okupio obrazovane ljude i čak sa ciljem širenja prosvjete i slobodnog mišljenja radi društvenog napretka. Tek u XX stoljeću se formiraju narodne biblioteke, među njima Narodna i univerzitetska biblioteka u Banjoj Luci, koja je prilikom formiranja 1935. godine nazvana Narodna biblioteka, javna biblioteka sa čitaonicom.⁵ U skladu sa društvenim uređenjem tokom vremena nastaju razne specijalizovane biblioteke koje sadržajem fundusa zadovoljavaju potrebe užeg kruga zainteresovanih korisnika.

„Biblioteka sestara Gajić“ nastala kao čin humanosti i ljubavi, poklon porodice Gajić našem gradu i, kao što je naglašeno, svojim nastankom je jedinstvena u odnosu na druge memorijalne biblioteke. Mada, ona svojim aktivnostima: predstavljanje knjiga i autora (matineje i književne večeri), edukacije, radionice i književna druženja sadržajno ne odudara od programskih sadržaja ostalih biblioteka. Njenu osnovnu razliku u odnosu na druge biblioteke možemo razumjeti poredeći je sa privatnim bibliotekama koje su u svijetu postale javno dobro; memorijalnim koje su predate na upotrebu kao sjećanje u čast nekome i filantropske koje su poklonjene zajednici. Zajedničko im je da su bile privatne biblioteke, ali i među njima ima razlike a sve se od naše „Biblioteke sestara Gajić“ razlikuju zbog početnog opredjeljenja za nastanak biblioteke. Sa srodnim bibliotekama dijeli kulturu sjećanja.

Na primjer, biblioteka Mamma Haidara Commemorative Library u Timbuku nastala je iz porodične priče, kao i naša banjalučka biblioteka. Međutim, razlog nastanka nije isti; porodica je željela da sačuva 22 000 rukopisa pa ih je ostavila i kulturno nasljeđe omogućila dostupnim zajednici. U Indiji je biblio-

³ <https://www.unsa.ba>

⁴ *Васо Пелагић: Изабрана дјела, III, стр. 242, ИП Веселин Маслеша, Сарајево, 1971. године*

⁵ *Вања Шмуља, Споменка Кузмановић: Бања Лука: НУБ РС, Графид, Бања Лука, 2018. године*

teka jednog čovjeka Pustaka Mane⁶ nastala kao njegova lična misija kojom je želio da znanje bude dostupno najširem krugu ljudi. Ovdje je u pitanju lično žrtvovanje za dobrobit zajednice kroz ljubav prema knjizi. Danas Svjetski centar Šekspira, Floger Shakespeare Library⁷ nastao je zahvaljujući zbirci jednog kolekcionara, pa ovdje imamo ličnu strast pretvorenu u kulturnu instituciju. Ovo su samo neki od primjera u svijetu, kod nas ne nalazimo nijedan primjer takve vrste osim biblioteka koje su institucionalnog karaktera. Među njima se izdvaja specijalna biblioteka koja pomaže slabovidim i slušno oštećenim licima.

Rezimirajmo rečeno; svi pobrojani primjeri nose pečat osnivača, uključuju ličnu strast prema knjigama, nastaju kao privatne zbirke koje bivaju u nekom trenutku poklonjene društvu na korištenje. Odnosno, nakon institucionalizovanja postaju javne. Ključno pitanje je šta ih razlikuje od „Biblioteke sestra Gajić“? Odgovor je jasan i jednostavan, početni razlog koji je diktirao način nastanka. „Biblioteka sestre Gajić“, nastala iz simbioze ljubavi prema knjizi, djeci i prevazilaženju lične tragedije. Specifična po nastanku, za sada nismo našli sličan primjer, razvija se u skladu sa dinamikom vremena u kojem biblioteke od elitnih mjesta, iako će to uvijek biti svojim sadržajima i funkcijom u društvu, postaju dostupna mjesta za najšire slojeve ljudi. Ujedinjavanje znanja i zanimanja doprinosi kvalitetnom radu savremenih biblioteka koje mogu da odgovore zahtjevima korisnika.

ZAKLJUČAK

Formiranjem „Biblioteke sestara Gajić“ banjalučko bibliotekarstvo zakoračilo je u sasvim novu eru postajući bogatije za još jednu biblioteku, prepoznatljivo po ljubavi i humanosti koju je porodica Gajić unijela u svijet bibliotekarstva i time obogatila naš grad za jedno značajno mjesto na kulturnoj, ali i turističkoj mapi.

Borba porodice Gajić za lijek protiv bolesti Lafora jedan je vid njihove prepoznatljivosti u svijetu. Drugi je takođe već prepoznat kao specifičan zahvaljujući pokretanju biblioteke fundusom od 6000 knjiga iz kućne biblioteke. Iako biblioteka nezvanično postoji i radi od 2014. godine, zvanično je počela sa radom 1. juna 2022. godine u Ulici Vase Pelagića 58, a od 12. septembra 2025. godine u prizemlju Kuće Milanovića. Da je već poznata najširoj javnosti svjedoče mnogobrojni posjetioci koji su zainteresovani za njen rad, učlanjenje

⁶ <https://pustakamane.com>

⁷ <https://www.floger.edu>

ili saradnju. Interesantno je da su među zainteresovanim i stranci koji posjećuju naš grad.

Biblioteka je već organizovala niz veoma posjećenih kulturnih događaja. Pored promocija knjiga banjalučkih pisaca, testirana je prilagodljivost prostora izložbi⁸, igrana je pozorišna predstava sa manjim brojem glumaca i lutkarska predstava. Osvrnemo li se na pitanja posjetilaca vidljivo je da su u najvećem broju slučajeva zainteresovani za savremene autore, najnovija i popularna izdanja. Mada bi ovo moglo za neke da djeluje zabrinjavajuće, ipak nije. Ukoliko neko nije naviknut na knjigu u kući, nije je prihvatio tokom obrazovanja, manje je sklon čitanju a više okrenut praktičnom, potpuno je jasno da je navikavanje na knjigu i čitanje proces za koji je potrebno vrijeme. U razgovoru sa korisnicima biblioteke saznajemo da mnogi nisu željeli da čitaju kada su išli u školu, na fakultete, lektiru su izbjegavali već u osnovnoj školi, ali se njihov susret sa čitanjem desio nekim slučajem u kasnijim godinama. Nakon toga su poželjeli da čitaju propušteno, zahvalni što ih nije u potpunosti napustila želja za knjigom. U razgovoru sa korisnicima biblioteke saznajemo takođe da ih najčešće već na početku kasnije čitalačke karijere interesuju klasici. Podjednak broj upisanih žena i muškaraca govori u prilog tome da muškarci i žene ravnomjerno dijele čitalačke afinitete, dok su žene češći posjetioci književnih događaja.

Prva pitanja upućena bibliotekarima prilikom dolaska novog korisnika u biblioteku odnose se na nastanak i ime biblioteke čime se svaki put ponovo aktivira njena humana misija među ljudima. Ljudi žele da doniraju knjige, bilo autorske ili iz kućnih biblioteka. Nedavno je doktorica Snježana Gajić bila gost tribine o traumi na Filozofskom fakultetu u Banjoj Luci. Bilo je to zaključno predavanje/razgovor o prevazilaženju trauma. Osnivači biblioteke, porodica Gajić i „Biblioteka sestara Gajić“ su živi dokaz kako se pravazilazi trauma, a svi ljudi kojima će biblioteka ostati na korištenje, sa akcentom na mlade ljude, moći će da nastave da budu srećni što su dobili jedan miran i inspirativan kutak u gradskoj vrevi. Mladi na Zapadu počinju da se vraćaju bibliotekama kao mirnim mjestima na kojima ih čekaju zaboravljene vrijednosti jer sve ranije doživljavaju sagorijevanje (burn out) od žurbe i buke, otuđenost zbog nedostatka/izostanka dijaloga u svakodnevicu. Moramo priznati da je svakodnevica pojela teme za razgovor i zbližavanje među ljudima.

Biblioteka je bila i ostaće mjesto koje pokazuje vrijednosti koje jedno društvo njeguje, mjesto koje postaje sve manje cenzurisano što novim narašt-

⁸ *Izložba Ivo Andrić NOBELOVAC, prva samostalna izložba autora Maje Dejanović, dokumentarista, master viši bibliotekara, za posjetiocije otvorena decembar 2025. godine do kraja januara 2026. godine*

jima omogućava viši nivo svijesti. „Библиотека sestara Гајић“ има вриједност живота који траје сваком књигом, сваким догађајем и сваким уласком у библиотеку.

LITERATURA

1. Благојевић, Берислав. ур. *150 година од Српске читаонице до Наородне и универзитетске библиотеке Републике Српске*. Бања Лука: НУБ РС, 2018.
2. Варанеш, Александра: *Од рукописа до библиотеке*. Београд: Појмовник, 2006.
3. Гајић, Сњежана: *Изгубила животну битку, побједиће Лафора болест*. 11. издање, Ванја Лука: Besjeda, 2024.
4. Gorz, Andre. *Nematerijalni rad, spoznaja, vrijednost i kapital*. Zagreb: Tim press, 2015.
5. Група аутора. *Писана ријеч у Босни и Херцеговини*, Сарајево, ИРО Веселин Маслећа 1980.
6. Др Илић, Павле, Др Гајић, Оливера, Др Миланка Маљковић. *Криза читања*. Нова школа, Градска библиотека Нови Сад-Нова школа Београд, 2008. године
7. Шмуља, Вања. *Библиотеке цјелине и библиотеке легати у библиотекама РС*. Панчевачко читалиште, год. 12, бр.23 (2013) :52-61.
8. Wolf, Maryanne. *Čitatelju, vrati se kući: Čitateljski mozak u digitalnom svijetu*. Ljevak, Zagreb: Ljevak, 2018.
9. Шмуља, Вања и Кузмановић, Споменка. *На темељима Градске Читаонице*. Бања Лука: ЈУ НУБ РС, 2018.
10. Певуља, Душко. *Један могући културни концепт*. У: Библиотека Српски преглед, Посебна издања, књ. 31: Плакати као документи, 110. 2025.
11. Ваšовић, др Лјубинка. *Библиотеке и библиоткарство у БиН 1945_1975*. Сарајево: Svjetlost, 1977.

Ljiljana Mačkić

Biblioteka sestara Gajić

mackicljiljana@gmail.net

THE LIVING WORD AND THE DEVELOPMENT OF READING CULTURE THROUGH THE EXPERIENCE OF THE “SISTERS GAJIĆ LIBRARY”

Summary: The work covers the creation of the Sister Gajić Library, which was conceived out of love for books by the Gajić family. When Lafora disease entered the lives of their daughters, they simultaneously set out in search of cure and informally built a library. By investing in their home library of 6 000 books, organizing a series of cultural events, the most common of which are related to the presentation of books and writers, the Sister Gajić Library was logically created; which the family donated to the City of Banja Luka. Living words in various interactions with users, participants in the Reading Room, Talking Room and through the book collection available to all users. This library is mapped as specific memorial library, which makes it unique in the world.

Key words: Sestre Gajić Library, Reading room, book, reading, living words, memorial library